

ДОСВІД РОБОТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ З ДІТЬМИ ТРАНСКОРДОННИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Рюль В.О.
м. Ужгород

Проведено короткий огляд досвіду роботи громадських організацій з дітьми транскордонних трудових мігрантів на прикладі Міжнародного жіночого правозахисного центру "Ла Страда - Україна", а також МБФ «Карітас України». Встановлено, що соціальна робота з дітьми транскордонних трудових мігрантів повинна бути спрямована на комплексне розв'язання соціальних проблем сімей трудових мігрантів, а її складовою має бути соціальний супровід кожної дитини, без якого вона не здатна подолати особисті життєві труднощі.

Ключові слова: трудова міграція, соціалізація, соціальні послуги, соціальний супровід, життєві труднощі.

Виникнення специфічних життєвих труднощів у процесі соціалізації дітей транскордонних трудових мігрантів вимагає здійснення корекції цього процесу шляхом надання соціальної допомоги дітям, які її потребують, відповідними соціальними інституціями. Розгляд даного питання доцільно почати з аналізу соціально-правових гарантій, які надає чи не надає дітям транскордонних трудових мігрантів українська держава.

Над питаннями запобігання педагогічної занедбаності дітей транскордонних трудових мігрантів, долання перешкод на шляху їхньої успішної соціалізації працюють українські дослідники О. Безпалько, Н. Гордієнко, А. Ізотова, І. Ковальчук, Н. Куб'як, К. Левченко, Ф. Мустаєва, Д. Пенішкевич, О. Пенішкевич, І. Трубавіна, І. Цушко. Дослідженнями цієї проблеми займаються фахівці Міжнародного жіночого правозахисного центру "Ла Страда - Україна", а також МБФ «Карітас України».

Сучасне міжнародне право гарантує будь-якій дитині незалежно від походження й умов соціалізації та виховання право на соціальне забезпечення та соціальний захист. Принцип 2 Декларації прав дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., проголошує, що "дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволяти б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно, і в соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом, і в умовах волі й гідності". У принципі 4, зокрема, зазначається, що "дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення, їй повинно належати право на здоровий ріст і розвиток..., право на належне харчування, житло, розваги та медичне обслуговування" [4]. 30 вересня 1990 р. було прийнято Міжнародну декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, в якій було проголошено пріоритетність проблем дитини у суспільстві. Даним документом підтверджені положення Конвенції про права дитини, що була прийнята Резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада

1989 р.. даний документ ратифікований Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. і набрала чинності з 27 вересня 1991 р. [5]. Незважаючи на це, реальні гарантії прав дитини в Україні можна поставити під сумнів хоча б через відсутність спеціальних судів для розгляду справ неповнолітніх (іншими словами, системи ювенальної юстиції), цілодобових "гарячих ліній", розгалуженої мережі соціальних служб, через слабку роботу дитячих клубів та гуртків за інтересами тощо. В Україні соціальні послуги надаються відповідно до Закону України "Про соціальні послуги"; згідно з ним такі послуги надаються у зв'язку зі складними життєвими обставинами, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно. Соціальна допомога, відповідно до ст. 5 того ж Закону, є різновидом соціальних послуг (поряд із соціальним обслуговуванням). Соціальні послуги й соціальна допомога в даному контексті надаються у сфері державного соціального захисту. Одразу ж слід оговоритися, що тут ідеться фактично лише про грошову допомогу. Сім'ї транскордонних трудових мігрантів не підпадають під категорії, яким законодавчими актами та іншими нормативно-правовими документами передбачені соціальні послуги чи соціальна допомога. Сьогодні законодавчими та нормативними актами (Укази Президента України, урядові й відомчі документи) регламентуються лише питання соціального захисту дітей-сиріт, які перебувають під опікою чи піклуванням, у т. ч. безпритульних; наочним прикладом слугує Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми". Такий підхід можна вважати виправданим з точки зору матеріального забезпечення, але він не враховує психологічних чинників і тих життєвих труднощів, з якими діти транскордонних трудових мігрантів не можуть впоратися самотійно. З огляду на це, а також на масштаби трудової міграції українців за кордон існує потреба в узаконенні на загальнодержавному рівні офіційних статусів сімей і дітей транскордонних трудових мігрантів як представників особливої соціально-демографічної групи, а також осіб, які займаються їхнім вихованням.

Ситуація щодо соціальної роботи й супроводу дітей транскордонних трудових мігрантів в Україні, регламентується наказом Міністерства освіти і науки України "Про соціально-педагогічну та психологічну роботу з дітьми трудових мігрантів" (від 28 грудня 2006 р.), відповідно до якого затверджено план-графік проведення заходів із розв'язання проблем дітей трудових мігрантів та їхнього оточення. На відповідні органи й посадові особи на різних рівнях були покладені функції координації соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах [2, пп. 1, 2]. 25 грудня 2007 р. МОН України, було видано Наказ "Про організацію і проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів у 2008 р." [3]. Основну практичну роботу щодо виконання положень даних Наказів було покладено на Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна" та Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи. У 2007 р. ними спільно в рамках пілотного проекту було проведено 5 обласних

семінарів, а наступного року вони провели вже 20 обласних семінарів з метою вивчення проблем дітей трудових мігрантів, обговорення можливих моделей соціальної роботи з ними, налагодження схем співпраці соціальних служб із закладами системи освіти, службами у справах дітей, неурядовими організаціями. У 2008 р. з цією ж метою працівниками лекторської групи центру "Ла Страда - Україна" в Україні було проведено 965 різноманітних заходів – лекцій, семінарів, тренінгів, "круглих столів". Було також видано друковану версію навчально-методичного посібника [8], підготовлено низку методичних розробок та інформаційних буклетів, організовано ряд навчально-практичних семінарів, проведено моніторинг ефективності інформаційно-освітньої, соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у навчальних закладах 12 областей України [9]. Необхідно вказати й на пілотний проект Міжнародної організації з міграції з вивчення проблематики сімей трудових мігрантів із України "Children Left-Behind" ("Діти, які залишилися позаду"), який здійснювався у 2009-2010 рр. Об'єктом дослідження були проголошені т. з. "транснаціональні" сім'ї, в яких діти та їхні батьки змушені проживати в різних країнах, з окремих населених пунктів Тернопільської та Чернівецької областей; результати дослідження були опубліковані під назвою "Зміцнення потенціалу органів місцевої влади в Україні стосовно покращення міграційної та соціально-освітньої політики в інтересах дітей, жінок і місцевих громад" [9].

В результаті плідної співпраці Міжнародного жіночого правозахисного центру "Ла Страда - Україна" та Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи було зроблено найважливіший крок у науковому дослідженні проблем дітей транскордонних трудових мігрантів в Україні. Було доведено до виконавчих органів державної влади, громадськості масштабність та загрозовий характер наслідків трудової міграції.

Ще одним не байдужим до проблем дітей трудових мігрантів став МБФ «Карітас України». Починаючи з 2006 року на базі Карітасу в Хмельницькому, Одесі, Івано-Франківську та Дрогобичі існують консультативні центри соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми, з 2006 Карітас виконував і продовжує виконувати ряд реінтеграційних проектів для осіб, що повертаються з- за кордону (Бельгії та Австрії), починаючи з 2008 року вже четвертий рік поспіль Карітас опікується дітьми трудових мігрантів, залучаючи їх до дитячих соціальних центрів.[6]

Для того, щоб якомога ефективніше реалізовувати свою практичну роботу, Карітас України займається також деякими дослідницькими проектами. Одне із найбільш важливих досліджень, «Українська міграція в Європі», було проведене в 2008 - 2009 році. В його рамках вперше було охарактеризовано специфіку української сучасної міграції в 7 країнах Євросоюзу (Греція, Італія, Іспанія, Португалія, Ірландія, Польща, Чехія) та Російській Федерації. В 2010 році в рамках проекту Brain-net Working було проведене ще одне важливе дослідження сучасних тенденцій трудової міграції та ринків праці, а також взаємодії середовищ приймаючих країн та

країн походження. Дослідження проходило в 5 державах - учасницях: Іспанія, Італія, Молдова, Україна та Російська Федерація. Базуючись на досвіді реінтеграційних проєктів (а саме ERSO II - Мережа європейських реінтеграційних допомогівих організацій), Карітас видав книжку «Що і хто чекає на мігрантів після повернення в Україну? Дослідження ситуацій та потреб повертанців в Україну».

Результати проведених досліджень, а також аналіз практичних випадків у соціальній роботі із клієнтами та ключовими особами, які дотичні до проблем міграції та мігрантів, дають великий обсяг матеріалу для важливих висновків та рекомендацій.

За результатами проведеного дослідження було визначено наступні завдання перед працівниками:

- 1) Оскільки в дітей є брак любові та довіри, першочергове завдання для соціальних працівників - налагодження із дитиною стосунків, довірливих та відкритих, через які дитина отримує підтримку у будь-якій життєвій ситуації.
- 2) Пом'якшити психотравмуючу ситуацію, пропонуючи себе для розмов на будь-яку проблематику, створюючи відповідний простір та умови для обговорення делікатних питань, які турбують дитину, індивідуальні та групові заняття, психотерапевтичні вправи тощо.
- 3) Допомогти дітям та молоді віднайти ресурси для подолання труднощів. А також соціальні працівники допомагають дитині виявити свої сили, вміння та таланти, визначити цілі в житті та кроки, які слід робити до цієї цілі.
- 4) Оскільки діти трудових мігрантів займають досить пасивну життєву позицію, важливим завданням є активізувати дитину та заохотити до самовдосконалення та розвитку.
- 5) Підготувати до самостійного життя (дати інформація, знання та можливість здобути навички, потрібні для самостійного життя), а також запобігти ризикованій поведінці, навчити думати, приймати рішення та аналізувати наслідки власних вчинків.
- 6) Оскільки труднощі переживають не лише діти, але і дорослі, які опікуються дитиною без матері чи батька, а іноді і без обох батьків, важливим завданням є допомогти батькам / опікунам в процесі виховання дітей. А також важливо допомогти тим батькам, які лише приймають рішення про виїзд за кордон для того, щоб зменшити ризики як для них самих, так і знизити негативні наслідки для дитини.[6]

Отже, громадські організації переслідують таку мету соціальної допомоги дітям транскордонних трудових мігрантів як покращення їх соціальної безпеки, збереження або відновлення соціалізаційного потенціалу, підтримання соціальної реінтеграції. Практичне досягнення таких цілей можливе лише шляхом застосування широкого діапазону взаємно доповнюючих і альтернативних методів. На наш погляд, в цьому важливо задіяти внутрішній соціалізаційний потенціал дитини, тому на перший план

повинен виходити концептуальний підхід "допомога для самопомоги" (термін І. Трубавіної) [7]. Соціальну роботу з сім'єю в рамках цього підходу повинно бути спрямовано на відновлення сімейних ресурсів самозабезпечення, пошук і стимуляцію її внутрішніх резервів.

Така соціальна допомога має одночасно переслідуючи дві цілі – допомога дитині в конкретній життєвій ситуації та активізація її внутрішніх і зовнішніх ресурсів з метою саморозвитку і самореалізації в майбутньому [1]. Зміст такої роботи охоплює соціальний супровід, підтримку й допомогу, діагностичні, профілактичні, терапевтичні та соціально-реабілітаційні заходи, надання різного роду соціально-педагогічних і соціально-психологічних послуг; крім того, вона виконує й основні функції соціальної педагогіки – соціалізаторську, виховну, соціально-правову тощо. В широкому розумінні соціальна робота з дітьми транскордонних трудових мігрантів повинна бути спрямована на комплексне розв'язання соціальних проблем сімей трудових мігрантів, а її складовою має бути соціальний супровід кожної дитини, без якого вона не здатна подолати особисті життєві труднощі.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник / О. В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Про соціально-педагогічну та психологічну роботу з дітьми трудових мігрантів: Наказ Міністерства освіти і науки України № 865 від 28 грудня 2006 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1372.0.pdf>.
3. Про організацію і проведення соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів у 2008 р.: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1176 від 25 грудня 2007 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1372.0.pdf>.
4. Декларация прав ребенка от 20 ноября 1959 г.: Резолюция 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 г. // Международная защита прав и свобод человека. – М.: Юридическая литература, 1990.
5. Конвенція про права дитини: Резолюція № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. – К.: Столиця, 1997. – 31 с.
6. Зоряна Лукавецька Діти трудових мігрантів. Проблеми, досвід МБФ «Карітас України» –Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання : Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 22 березня 2012 р. – Львів : вид-во НУ «Львівська політехніка», 2012. – 476 с.–С. 254-262
7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика / І. М. Трубавіна. – Харків: Нове слово, 2007. – 395 с.
8. Стан виконання державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. в Україні: результати моніторингу за 2007-2008 рр. /

Заг. ред. К. Б. Левченко / Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна". – К.: Україна, 2009. – 72 с.

9. Звіт про виконання наказу № 1176 Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2007 р. "Про організацію і проведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів у 2008 році" / Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна". – К.: Україна, 2009. – 11 с.

Проведен краткий обзор опыта работы общественных организаций с детьми трансграничных трудовых мигрантов на примере Международного женского правозащитного центра "Ла Страда - Украина", а также МБФ «Каритас Ураины». Установлено, что социальная работа с детьми трансграничных трудовых мигрантов должна быть направлена на комплексное решение социальных проблем семей трудовых мигрантов, а ее составной должно быть социальное сопровождение каждого ребенка, без которого она не способна преодолеть личные жизненные трудности.

Ключевые слова : трудовая миграция , социализация , социальные услуги , социальное сопровождение , жизненные трудности.

A brief review of an experience with children of NGOs transborder labour migrants on the example of the International Women's Rights Centre "La Strada - Ukraine", and ICF " Caritas Ukraine" were carried out in this article. It was determined that social work with children transborder labour migrants should be aimed at the complex solution of social problems of labour migrants families and its component should by social accompaniment of each child, without wich, she or he couldn't overcome personal difficulties of life .

Keywords: labor migration , socialization , social services , social support, life difficulties .